

MAREA RĂSCOALĂ A ȚĂRĂNIMII ROMÂNE DIN 1784 — EXPRESIE A AFIRMĂRII CONȘTIINȚEI NAȚIONALE A POPORULUI ROMÂN

ȘTEFAN I. ȘTEFĂNESCU

„Pe parcursul frământatei istorii a poporului român, — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — țărănimea a constituit, timp de sute și sute de ani, principala forță socială, patriotică, progresistă, revoluționară a societății...“¹.

Producătoare de bunuri materiale, creatoare de cultură, luptătoare pentru independența patriei și împotriva asupririi, iată tot atâtea ipostaze în care țărănimea apare ca adevărata făuritoare de istorie.

Prin întreaga sa existență țărănimea a constituit fondul coagulant al unității noastre ca popor; dincolo de diviziunile politice sau de adversitățile externe care au dus sub stăpânire străină întinse părți ale românilor s-a aflat o realitate fundamentală: țărănimea, aceeași din Maramureș, și pînă la Mare și din Bucovina pînă în Banat, cu formele ei de viață unitară, cu civilizația ei, cu ocupațiile și îndeletnicirile ei, vorbind aceeași limbă, nutrind aceleași sentimente, înfiorîndu-se de aceleași dureri și bucurii, avînd aceleași speranțe, făurîndu-și același destin.

Împlîntată în spațiul carpato-danubiano-pontic, îngeminîndu-și cîntul și viersul cu freamătul naturii, țărănimea a perpetuat prin veacuri întreaga bogăție spirituală a strămoșilor ei traco-daci și a păstrat de la romani moștenirea cea mai de preț pe care a știut-o cultiva, limba de origine latină cu tot ce limba întipărește în ființa spirituală și sufletească a unei comunități.

„În ciuda atîtor furtuni ale istoriei, — sublinia, cu mare forță de înțelegere a specificului istoriei noastre, tovarășul Nicolae Ceaușescu — țărănimea a asigurat permanența neclintită a poporului nostru pe aceste meleaguri, păstrînd, totodată, comoara limbii și culturii naționale și înaltele virtuți ale spiritului popular... Sensibilitatea și înțelepciunea țărănimii noastre și-au găsit expresie nu numai în bogăția artei populare, de o mare frumusețe, profunzime și originalitate, ci și într-un cod moral superior, în care sînt înscrise, la loc de frunte, cinstea și omnia, dragostea de muncă și de natură, dirzenia și neînfricarea în fața greutăților, vitejia și eroismul“².

Țăranii au suit prin istorie, suportînd toate furtunile acestela; nimic și nimeni nu i-a cruțat; nici asupritorii din afară, nici cei din interior. Marile evenimente i-au antrenat în viforul lor și mai întotdeauna ei au dat tributul cel mai greu; au dat noian de dări, au îndurat jafuri și prădăciuni, și-au văzut nu odată satele pustiite, au suportat împilări și corvezi de tot felul, și-au apărat cu

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 9, Ed. Politică, București, 1974, p. 886.

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, Ed. Politică, București, 1977, p. 232.

credință și bărbăție pământul. Patriotismul lor a fost stinca de care s-au izbit, peste vremuri, toate încercările care amenințau însăși ființa neamului nostru. El s-a manifestat ca o forță fundamentală, de neclintit, ca reacție firească a omului înfrățit cu glia.

Țărănimea a fost ea însăși creatoarea unor puncte nodale ale istoriei, a unor evenimente remarcabile. Marile momente care au condus la crearea statului național unitar român au fost în fapt făurite de forța ei, după cum această forță s-a făcut simțită și cu prilejul șirului de răscoale țărănești, a căror flacără luminează din timp în timp istoria țării.

Avem și din acest punct de vedere una dintre cele mai bogate istorii. E suficient să relevăm asemenea momente ca răscoala de la Bobilna (1437); războiul țărănesc condus de Gheorghe Doja (1514); marea răscoală de la 1784, răscoala de la 1888 și marea răcoală de la 1907 pentru a observa amploarea, complexitatea și semnificațiile luptei țărănimii în trecut.

Privite în totalitate, aceste mari ridicări la luptă constituie un capitol esențial în cadrul mișcărilor sociale din țara noastră și alcătuiesc o componentă reprezentativă a luptelor țărănimii pe plan european.

Răscoala lui Horea se înscrie, astfel, într-o serie istorică a cărei desfășurare dă trecutului nostru o notă specifică. În perioada premergătoare ei ecourile acestei răscoale trimit la Bobilna și Doja, iar în veacurile următoare ele se prelungesc în răscoala din 1888 și se pierd în vnetul mării răscoale țărănești a anului 1907. Sînt, toate, evenimente care reflectă, în etape diferite și în funcție de situații și condiții specifice, probleme de ordin general ale societății noastre. Prin chiar aceasta ele răspund ideii de unitate a procesului nostru istoric. După cum ele atestă prezența unor fenomene care persistă de-a lungul veacurilor în raporturile agrare, în condițiile de existență ale satului românesc. Fiecare etapă a dezvoltării a pus, desigur, problemele ei, a ridicat sarcinile ei. Dar în cadre sociale, mereu reînnoite, existau scadențe ale unor sarcini nerezolvate și se configurau antagonisme și contradicții cu rădăcini adînci. Răscoala lui Horea reflectă, evident, specificul unei istorii social-agrare marcată de asemenea contradicții. Dar ea implică o serie de alte aspecte ce trebuie luate în considerare pentru a-i defini sensurile.

Este, răscoala lui Horea, o ridicare de masă a țărănimii într-un moment cînd apunea o lume și se năștea o alta; la vechile antagonisme se adaugă contradicții noi, izvorîte din nașterea raporturilor capitaliste. Mai precis, înseși tendințele novatoare și elementele de progres care se afirmau, ca, de pildă, extinderea mineritului în munții Apuseni, în acord cu politica mercantilistă a Curții din Viena, se răsfrîngeau prin noi poveri asupra țăranilor și minerilor, atît timp cît osatura social-economică și politică a Imperiului și a absolutismului luminat o formau structurile feudale tradiționale.

Epoca pune, de asemenea, cu o putere crescîndă la ordinea de zi sarcini cu caracter național; sîntem în ultima treime a secolului al XVIII-lea, într-o vreme de mari frămîntări pe planul vieții naționale din Transilvania, a cristalizării și afirmării conștiinței naționale a românilor, a viguroasei mișcări cultural-ideologice, reprezentată de „Școala ardeleană”. Reverberațiile acestei situații s-au făcut simțite și în marea ridicare a țăranilor. Intelectualitatea antrenată nemijlocit în evenimente, mai ales preoții sătești, dintre care un număr însemnat au

participat la răscoală a pus problema drepturile românilor, a legitimității ridicării lor la rangul de demnitate pe care le-o dădea originea, vechimea și numărul lor în Transilvania. Cunoscuta operă de acum un secol a lui Nicolae Densușianu, *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria 1784—1785*³ conține numeroase mărturii despre acțiunea de propagandă în acest spirit printre țărani.

Aceștia traduceau în manieră specifică năzuința de a face Transilvania sub raport politico-instituțional o țară a lor: ei au procedat la trecerea în „legea” ortodoxiei a nobililor, la botezarea masivă a asupritorilor de altă confesiune — numărul celor convertiți astfel a trecut de o mie — au impus cununii forțate etc. Erau măsuri nivelatoare cu sens social; dar erau și modalități prin care țărani români credeau că redobândesc stăpînirea la ei acasă, că fac din valorile lor spirituale valori ale tuturor locuitorilor provinciei.

În Transilvania secolului al XVIII-lea existau nenumărate elemente care situau masa populației românești nu doar în condiții de discriminare, ci și de adîncă și flagrantă inferioritate. Românii erau considerați „tolerați”, neadmiși în regimul de stări și în dietă; marcați de acele denumiri „odioase și jignitoare” pe care „Supplex-ul” avea să le denunțe în 1791, cerînd, înaintea tuturor celorlalte revendicări, ca ele să fie șterse. Or, a converti pe nobili și pe alții care beneficiau de regimul de stări și ordine de atunci, însemna, în gîndul țărănilor răsculați, a pune capăt acestui regim, și a deschide un capitol nou în raporturile naționale în care realitatea românească să se impună la dimensiunea cuvenită, reală.

Marea răscoală din 1784 își dezvăluie și din altă perspectivă un „temei național”. Problema iobăgiei se confunda mereu — așa cum subliniază academicianul D. Prodan — cu problema românească, majoritatea iobagilor provinciei (peste 750/0) fiind români, în timp ce nobilimea era aproape în totalitate maghiară⁴. De aceea în timpul răscoalei operează destul de viu sentimentul că drama asupririi iobagilor decurge din contopirea celor două elemente ale condițiilor lor de existență — națională și socială — potențînd unul prin altul agravarea procesului de exploatare și pauperizare. De aici și acele manifestări în care țărani răsculați se opun „ca masă românească” nobilimii, ca maghiari, de aici fuziunea sau intervertirea de planuri pe care o sugerează unele documente.

Acesta este aspectul național cel mai evident, mai ușor sesizabil și într-un fel mai izbitor al răscoalei privită ca eveniment, ca acțiune. Comportamentul și convingerile țărănilor exteriorizau, la nivelul formelor lor de luptă și al mentalității lor, faptul fundamental că raporturile agrare din provincie, așa cum erau statornicite istoric și cum funcționau în epocă, îmbrăcau în mod necesar și un aspect național din moment ce aproape totalitatea nobilimii era maghiară ca apartenență națională în vreme ce marea majoritate a iobagilor erau români.

Nobilimea, la rîndul ei, avea suficiente motive să acrediteze o imagine exclusiv națională a ridicării țărănilor români, prezentînd, fie și într-o formă negativă, țărănimca ca o forță a națiunii. Presupusul sigiliu al regatului Daciei purtînd inscripția *Horea rex Daciae*, pe care conducătorul mării răscoale l-ar fi

³ Nic. Densușianu, *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria 1784—1785*, București, 1884, 523 p.

⁴ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, Ediție nouă, revăzută, vol. I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 60 și urm.

purtat asupra lui, este, desigur, o plăsmuire livrescă a vremii. Prezența ei ca fapt de conștiință este însă semnificativă: ea atestă persistența ideii Daciei într-o epocă de resurrecție a vieții naționale europene a cărei valoare consta, acum, în secolul al XVIII-lea, în sublinierea unității românești. Pe această imagine a trecutului se suprapunea de fapt realitatea românească unitară.

Iată cum fapta lui Horea avea să contribuie la impulsivitatea ideii daco-române care va deveni ideea-forță a mișcării de eliberare și emancipare națională a românilor.

Dar mai este încă un aspect care trebuie luat în considerare. Lupta revoluționară din 1784 a sudat masele țărănimii române, a făcut să crească coeziunea lor și capacitatea de împotrivire față de exploatare. În condițiile date, de destrămare a feudalismului și de afirmare a națiunii, lupta a călit țărănimea și ca o forță a națiunii. Ea a arătat rolul elementului românesc în destinele istorice ale provinciei, a dezvăluit nu numai ce înseamnă țărănimea pe plan social, dar și faptul că ea reprezintă o bază potențială puternică pentru mișcarea națională.

În adâncurile marii răscoale, ca și la suprafața multor episoade ale acesteia distingem, astfel, împletirea momentului social cu cel național, trăsătura caracteristică tuturor evenimentelor și mișcărilor revoluționare de mai târziu din țara noastră, așa cum o vor proba revoluția condusă de Tudor Vladimirescu și revoluția burghezo-democratică de la 1848—1849, unirea din 1859 și făurirea statului național unitar, în 1918.

Marea răscoală populară condusă de Horea, a dezvăluit într-o formă impresionantă energia revoluționară a țărănimii române, dîrzenia ei, setea de libertate. Horea — ca și Tudor Vladimirescu mai târziu — și-a asumat într-o vreme de cumpănă a istoriei sarcina de a rosti vrechile multimilor de țărani români, năzuințele sacre ale maselor. Horea s-a contopit cu evenimentele, dîndu-le semnul distinctiv al numelui său, a trecut din realitate în mit și legendă, ca prototip al țărănimii, ca simbol al dorinței poporului nostru de a trăi liber și stăpîn pe pămîntul său, în patria sa. În toamna de tumult și foc a anului 1784 Horea a scris cu securea, așa cum avea să spună mai târziu Nicolae Bălcescu, „drepturile nației române și programul politic și social al revoluțiilor viitoare“⁵.

La lumina acestui foc s-au încălzit mai târziu privirile tuturor luptătorilor pentru dreptate și libertate din țara noastră, ale tuturor acelor care s-au ridicat împotriva asuprii, împilării și exploatării sociale, care au militat pentru ca poporul nostru să trăiască liber și demn în patria sa.

Nume de martir, numele lui Horea semnifică jertfa generatoare a marilor împliniri de azi. Este în această recunoaștere sensul profund al veșnicului omagiu pe care i-l datorăm lui Horea ca erou popular.

⁵ N. Bălcescu, *Opere*, vol. II, p. 114.